

Uloga autoriteta u kritičkom mišljenju i ravnopravnoj raspravi

Berislav Žarnić & Gabriela Bašić

Filozofski fakultet
Sveučilište u Splitu

1. REGIONALNI STUDENTSKI SIMPOZIJ
"Kritičko mišljenje"
Split, 2.-3. listopada, 2014

Pregled

- 1 Osnovne ideje formalne pragmatike
- 2 Pojam komunikacijskog autoriteta
- 3 Tri oblika komunikacijskog uređenja
- 4 Razrješenje neslaganja i racionalnost

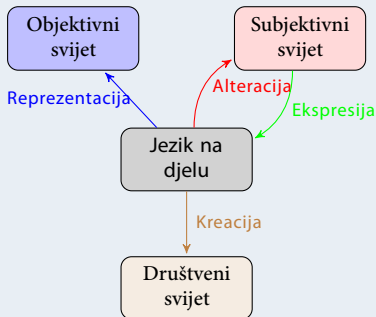
Lokucija kao izraz

Uvjeti iskrenosti

Pretpostavit ćemo, zajedno sa Searlom i Vandervekenom (*Foundations of Illocutionary Logic*, 1985), da se u akterovom korištenju jezikom (u njegovim lokucijama iliti diskursu) izražavaju njegova intencionalna stanja na regularan, konvencijom ustanovljen način, što oni nazivaju “uvjetima iskrenosti”.

Intencionalno stanje Int_i sa sadržajem φ aktera i izraženo je u akterovoj lokuciji $i : \xi$ pomoću rečenice ξ akko je to stanje $\text{Int}_i\varphi$ jedan od uvjeta iskrenosti te lokucije $\Psi(i : \xi)$, tj. akko $\text{Int}_i\varphi \in \Psi(i : \xi)$.

Habermasova ontologija i jezik

Uvjeti iskrenosti

- Na primjer, postavljajući pitanje *?p=Je li itko odlikovan viteškim Redom nizozemskog lava za zasluge u logici nekome drugome*, akter izražava: svoju želju da dozna odgovor, nedostatak svog vjerovanja o predmetu pitanja te svoje vjerovanje da je moguće da taj drugi zna odgovor. Svako od tih intencionalnih stanja — prvo buletično, drugo i treće doksastično stanje— uvjet je iskrenosti pitanja *?p*.

Konvencija tvrdnje

Vjerovanje aktera *i* da φ uvjet je iskrenosti akterove tvrdnje da φ .

U ideografskom zapisu:

$$B_i\varphi \in \Psi(i : \underline{\varphi})$$

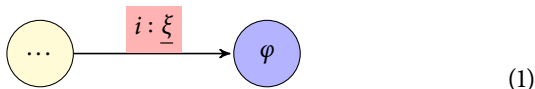
Lokucije kao modaliteti

- U dinamičnoj logici, komunikacijski čin opisujemo formulom
[čin] učinak.
- Na primjer, ako komunikacijski čin akterove tvrdnje da φ ima takav učinak u društvenom svijetu da aktera podređuje zabrani poricanja da φ , onda tu činjenicu zapisujemo na sljedeći način:

$$[i : \underline{\varphi}] F_i i : \underline{\neg\varphi} \quad (\text{KK})$$

Formula (KK) iskazuje načelo *Zabranjeno je pricati ono što se tvrdi*, koju možemo shvatiti kao pragmatički pandan načelu konzistencije (ili neprotuslovlja) u klasičnoj logici ($\neg(p \wedge \neg p)$).

- Opis učinka komunikacijskog čina možemo predočiti pomoću streličnog dijagrama:

Slika pokazuje da φ je učinak lokucije $i : \underline{\xi}$, gdje φ opisuje neko stanje u subjektivnom ili društvenom svijetu.

Načelo komunikacijske odgovornosti

- Prepostavimo zajedno s drugim istraživačima u formalnoj pragmatiki (Searle i Vanderveken, Brandom, van Eemeren i Grootendorst, ...) da korištenje jezikom proizvodi jezična zaduženja i ovlaštenja (eng. linguistic commitments) a ponekad i nejezične obaveze.
- Jedan tip komunikacijskih normi nazivan je “načelom neporecivosti uvjeta iskrenosti”, “načelom odgovornosti” i slično. Nekoliko primjera iz tog tipa: *Dužan sam vjerovati ono što tvrdim; Obećanje sam dužan ispuniti.*

Postulat komunikacijske odgovornosti

Izvedba lokucije obavezuje aktera na posjedovanje njome izraženog intencionalnog stanja, (PKO).

$$\text{Ako } \text{Int}_i \varphi \in \Psi(i : \underline{\xi}), \text{ onda } [i : \underline{\xi}] \mathbf{O}_i \text{Int}_i \varphi. \quad (\text{PKO})$$

Komunikacijski autoritet

Definicija

Akter i epistemični je autoritet u odnosu na aktera j akko tvrdnja aktera i da je slučaj da φ proizvodi obavezu aktera j da vjeruje da je slučaj da φ .

U ideografskom zapisu:

$$EA(i, j) \text{ akko } [i : \underline{\cdot\varphi}]O_jB_j\varphi$$

Definicija

Akter i buletični je autoritet u odnosu na aktera j akko zahtjev aktera i da j učini da bude slučaj da φ proizvodi obavezu aktera j da učini da bude slučaj da φ .

U ideografskom zapisu:

$$BA(i, j) \text{ akko } [i : \underline{!j \text{ stit } \varphi}]O_jj \text{ stit } \varphi$$

Konfiguracije odnosa komunikacijskog autoriteta

- Postoji mnoštvo mogućih konfiguracija odnosa epistemičnog i buletičnog autoriteta (v. Primjer 1).
- Uvedimo nazive: *komunikacijski autoritet* za $K = EA \cup BA$, *strogi komunikacijski autoritet* za $KA = EA \cap BA$.

Primjer 1

$x \rightarrow$ stoji za ... je epistemični autoritet za ..., $x \rightarrow$ stoji zar ... je buletični autoritet za

1. Akter i je epistemični ali nije buletični autoritet za aktera j . Akter j je buletični ali nije epistemični autoritet za aktera i .
2. Akteri j i k su komunikacijski ravnopravni bez autoriteta: niti jedan od njih nije ni epistemični ni buletični autoritet onome drugome.
3. Akteri k i l su uzajamni strogi komunikacijski autoriteti.
4. Akter l je strogi komunikacijski autoritet za aktera j .

Je li svatko svoj vlastiti komunikacijski autoritet?

Prvo pitanje koje ćemo postaviti jest pitanje o tome je li odnos komunikacijskog autoriteta refleksivan. Radi jednostavnosti razmotrit ćemo samo odnos epistemičnog autoriteta.

Stavak

Svatko je svoj vlastiti epistemični autoritet.

Dokaz.

Trebamo dokazati da $[i : \underline{\cdot\varphi}]O_i B_i\varphi$. (1) Prema *konvenciji za tvrdnje*, vrijedi da $B_i\varphi \in \Psi(i : \underline{\cdot\varphi})$. (2) Prema *postulatu komunikacijske odgovornosti*, ako $B_i\varphi \in \Psi(i : \underline{\cdot\varphi})$, onda $[i : \underline{\cdot\varphi}]O_i B_i\varphi$. (3) $[i : \underline{\cdot\varphi}]O_i B_i\varphi$ iz (1) i (2). □

Postupak

- Izdvajamo dva oblika komunikacijske ravnopravnosti: (RA) univerzalni odnos autoriteta i (RB) odsutnost odnosa autoriteta među različitim akterima.
- Treći oblik dobivamo presjekom negativnih pojmova: (ne-RA) i (ne-RB). Neka K obuhvaća moguće konfiguracije odnosa autoriteta u grupi! Treći oblik (N) povezan je uz komunikacijsku neravnopravnost pod pretpostavkom povezanosti odnosa komunikacijskog autoriteta. $N = (K - RA) \cap (K - RB)$.
- Budući da $RA \cup RB \cup N = K$, divizija pojma o distribuciji komunikacijskog autoriteta je adekvatna. Budući da $RA \cap RB = \emptyset$, $RA \cap N = \emptyset$, $RB \cap N = \emptyset$ divizija pojma je jedinstvena.

Ravnopravnost autoriteta (RA)

$$\forall i \forall j (EA(i, j) \wedge BA(i, j))$$

Ravnopravnost bez autoriteta (RB)

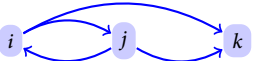
$$\forall i \forall j (i \neq j \rightarrow (\neg EA(i, j) \wedge \neg BA(i, j)))$$

Komunikacijska neravnopravnost ili nepovezanost autoriteta (N)

$$\exists i \exists j (\neg EA(i, j) \vee \neg BA(i, j)) \wedge \exists i \exists j (i \neq j \wedge (EA(i, j) \vee BA(i, j)))$$

Komunikacijska hijerarhija

- Komunikacijska neravnopravnost javlja se u mnoštvu tipova. Pogledajmo neke primjere, radi jednostavnosti ograničene na epistemični autoritet.

NEKI TIPOVI ZA (N)/EA	
Nepovezani oblici $\exists i \exists j (\neg EA(i, j) \wedge \neg EA(j, i))$	Nesimetrični oblici $\exists i \exists j (EA(i, j) \wedge \neg EA(j, i))$
PRIMJERI	
Nepovezan ali simetričan	Povezan i nesimetričan
	

- Povezane i nesimetrične oblike komunikacijske neravnopravnosti nazovimo *hijerarhijskim oblicima*.

O izvoru komunikacijske neravnopravnosti

- U slučaju epistemične komunikacijske neravnopravnosti ili nepovezanosti postoji akter čije tvrdnje nekoga ne obavezuju na vjerovanje (tj. postoji akter koji nekome nije epistemični autoritet) i akter kojega nečije tvrdnje obavezuju na vjerovanje (tj. postoji akter za kojega netko jest epistemični autoritet).
- Nameće se pitanje razloga neravnopravnosti ili nepovezanosti, ali to nećemo ispitivati, nego ćemo samo prihvatiti činjenicu da u takvom obliku komunikacije moramo pretpostaviti postojanje nekog društvenog odnosa R koji objašnjava (ne)javljanje odnosa autoriteta.

$$R(i, j) \text{ akko } EA(i, j). \quad (R)$$

Refleksivnost autoriteta

- Zahvaljujući činjenici da je divizija pojma (K) *distribucije komunikacijskog autoriteta u grupi* na (RA), (RB) i (N), sačinjena na ispravan način, znamo da će svaki mogući oblik raspodjele komunikacijskih autoriteta naći svoje mjesto u jednom od tri pojma i da možemo ispitivati njihova posebna svojstva jer su razdvojeni.
- Kako se odnose tri oblika distribucije autoriteta?
 - Jesu li to tri moguća i neovisna oblika komunikacijskog uređenja, ili postoji neka funkcionalna povezanost među nekima od njih?
 - **Istražimo to pitanje uspoređujući njihove reakcije na nastanak komunikacijske nekoherencije!**

Komunikacijska nekoherencija

- Pojam konzistentnost središnji je pojam za razumijevanje individualnog spoznajnog procesa, ekspanzije i revizije znanja:
 - zatečena uvjerenja T ima smisla proširiti novim φ samo ako je proširenje *konzistentno* $T \cup \{\varphi\} \not\equiv \perp$,
 - ako proširenje nije *konzistentno*, onda se (prema AGM teoriji) bira jedan od maksimalnih podskupova od T kojemu se φ može *konzistentno* dodati te se tako odabrani podskup T' proširuje pomoću φ .
- Sličan fenomen, kojega ćemo nazvati *komunikacijskom nekonherencijom*, nalazimo u kolektivnom spoznajnom procesu i oblikovanju zajedničkih htijenja. Razlika leži u tome da kolektivna intencionalnost nije dostupna introspekciji. Okriti nekonzistentnost kolektivne intencionalnosti moguće je samo u komunikaciji. Zato ćemo, na primjer, umjesto o (ne)konzistentnosti uvjerenja grupe govoriti o (ne)koherentnosti diskursa u grupi jer se prvo otkriva u drugom.

Komunikacijska nekoherentnost

Definicija

Diskurs $i : \underline{\xi_1 \dots}$... $j : \underline{\xi'_1 \dots}$ komunikacijski je nekoherentan akko on proizvodi apsurd, to jest, akko $[i : \underline{\xi_1 \dots}] \dots [j : \underline{\xi'_1 \dots}] \perp$.

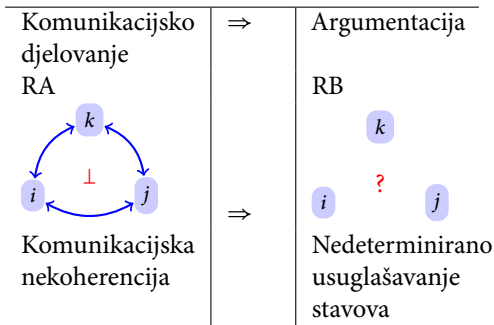
Primjer: Neslaganje stavova otkriveno u komunikacijskoj nekoherentnosti

- ❶ Pretpostavimo da $EA(j, i)$.
- ❷ $[i : \underline{\cdot\varphi}] \mathbf{O}_i B_i \varphi$ zbog refleksivnosti EA .
- ❸ $[j : \underline{\cdot\neg\varphi}] \mathbf{O}_i B_i \neg\varphi$.
- ❹ $[i : \underline{\cdot\varphi}] [j : \underline{\cdot\neg\varphi}] \mathbf{O}_i (B_i \varphi \wedge B_i \neg\varphi)$ zbog kumulativnosti učinka.
- ❺ $[i : \underline{\cdot\varphi}] [j : \underline{\cdot\neg\varphi}] \perp$ jer su doksastična i deontična logika, normalne logike.
- ❻ Prema tome, ako $EA(j, i)$, onda $[i : \underline{\cdot\varphi}] [j : \underline{\cdot\neg\varphi}] \perp$.

Razrješenje komunikacijske nekoherencije

- Jednako kao kod otkrića nekonzistentnosti individualnih uvjerenja, otkriće komunikacijske nekoherencije jest stanje neravnoteže koje obično zahtijeva razrješenje. Na primjer, u slučaju znanstvenog znanja zahtijeva se objektivnost a to znači intersubjektivnu provjerljivost.
- Uklanjanje komunikacijske nekoherencije može se ostvariti na dva načina:
 - ① očuvanjem postojećih odnosa komunikacijskih autoriteta,
 - ② izmjenom postojećih odnosa komunikacijskih autoriteta.

Revizija putem promjene odnosa autoriteta

Prijelaz s RA na RB

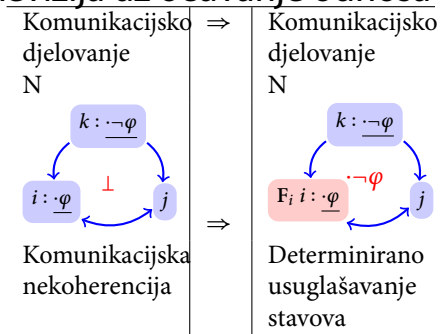
Čim se [postavke valjanosti] problematiziraju i postanu predmetom opravdanog spora, sugovornici, prelaze ... s komunikacijskog djelovanja na drugi oblik komunikacije, naime, na praksu argumentacije, htijući uvjeriti jedno drugog u svoje stavove jednako kao i učiti jedno od drugog.

Jürgen Habermas (2003).

Truth and Justification, str. 77, MIT Press.

Revizija uz očuvanje odnosa autoriteta

- Odbijanje aktera da se pokori (nesimetričnom) komunikacijskom autoritetu predstavlja čin odbacivanje društvenog odnosa. Povijest poznaje različite oblike sankcioniranja “verbalnog delikta”.

Ekskomunikacijska sankcija

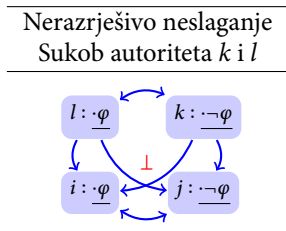
Samuel Hirszenberg (1907) *Izopćeni Spinoza*.

Argumentum ad verecundiam

- Pozivanje na autoritet u RA-tipu komunikacije jest izlišno jer tu svaki akter jest komunikacijski autoritet.
- U RB-tipu komunikacije pozivanje na autoritet nije moguće jer tu niti jedan akter nije komunikacijski autoritet.
- Jedino u N-tipu komunikacije moguće je neka neslaganja razriješiti pozivanjem na autoritet ali samo među onim akterima kod kojih je odnos komunikacijskog autoriteta nesimetričan.
- Izgleda da dolazimo do rezultata da se komunikacijska nekoherencija u RA tipu uklanja prijelazom na RB tip komunikacije, a u N tipu pozivanjem na autoriteta. Zato, odgovor na pitanje o tome je li pozivanje na autoritet dopustiv korak izgleda ovisnim o kontekstu te kao da dobiva afirmativan odgovor u kontekstu N-tipa komunikacije. **Ali ...**

Neracionalnost komunikacijske hijerarhije

- U kontekstu N-tipa komunikacije nije moguće svako neslaganje stavova razriješiti pozivanjem na autoritet. Prema tome, pozivanje na autoritet nije valjan postupak za reviziju vjerovanja i htijenja ni unutar N-tipa komunikacije.

- Uspostavljanje suglasnosti stavova i sposobnost društvene skupine da uči zahtijeva mogućnost prijelaza na RB-tip komunikacije, na otvorenost prema komunikaciji slobodnoj od komunikacijskih autoriteta.
- Da bi N-tip izašao na kraj s komunikacijskom nekoherencijom morao bi omogućiti prijelaz na RB-tip ali time bi se srušila nekomunikacijska osnova R za N-tip uređenja.

Posljedice za humanističko obrazovanje

- Ako humanističko obrazovanje shvatimo kao brigu o individualnoj i kolektivnoj racionalnosti, onda bi samo RA- i RB-tip komunikacije bio dopušten u obrazovanju. Racionalnost zahtijeva komunikacijsku otvorenost, karakteriziranu RA i RB tipom i njihovim izmjenjivanjem.
- Ako mišljenje pojмимо kao povezano s komunikacijom, onda bi internalizacija N-tipa komunikacije mogla nanijeti štetu individualnoj racionalnosti i kritičkom mišljenju.